

A fej-nyaki daganatok progressziós és prognosztikai faktorainak vizsgálata

Doktori tézisek

Dr. Dános Kornél Pál

Semmelweis Egyetem
Patológiai tudományok Doktori Iskola

Témavezető: Dr. Tamás László Ph.D., egyetemi docens

Hivatalos bírálók: Dr. Móricz Péter Ph.D., osztályvezető főorvos
Dr. Orosz Zsuzsanna Ph.D. egyetemi tanársegéd

Szigorlati bizottság elnöke: Dr. Farkas Henriette Ph.D., egyetemi tanár

Szigorlati bizottság tagjai: Dr. Glasz Tibor Ph.D., egyetemi docens
Dr. Katona Csilla Ph.D. főorvos

Budapest
2015

Bevezetés

Általános megfontolások

Fej-nyaki daganatok (HNC – Head and Neck Carcinoma) megnevezés alatt – szoros értelemben – a fej és a nyak nyálkahártyáiból kiinduló tumoros megbetegedéseket értjük. E daganatok mintegy 90%-a laphámrák. A 2015-ös GLOBOCAN adatai alapján évente mintegy 600 000 új fej-nyaki tumoros betegséget fedeznek fel világszerte. Magyarországon ez a szám átlagosan 5000 új eset/év. Mortalitását tekintve ez a betegcsoport igen nagy változatosságot mutat, a korai stádiumú (T1-2N0M0) tumoros betegek 5 éves túlélése 80-90% között van. A lokoregionálisan előrehaladott betegségben (T3-4N0M0 vagy T1-4N1-3M0) szenvedők 5 éves túlélése 40-50% közé tehető, míg a recidív/metasztatikus tumoros betegek medián túlélése 7-9 hónap.

A prognózist meghatározó tényezők közül kiemelendő a TNM-stádium, a betegség lokalizációja, a fennálló társbetegségek, a tumoros infiltráció mélysége, valamint áttétes nyirokcsomó esetén az extrakapszuláris terjedés fennállása vagy hiánya. Fontos prognosztikai faktor továbbá a humán papillomavírus (HPV)-státusz, ismert, hogy a HPV-pozitív tumorok prognózisa szignifikáns mértékben jobb a HPV-negatív, dohányzás/alkoholfogyasztás által indukált daganatokénál.

A vizsgált markerek

p16

A p16^{INK4} egy ciklin-dependens kináz gátló, amely az aktív ciklin D - CDK 4/6 komplex kialakulását gátolja. Ennek eredményeként

elmarad a retinoblasztóma fehérje foszforilációja, így a sejtciklus leáll a G1 fázisban. Az utóbbi évtizedben több publikáció jelent meg azzal kapcsolatban, hogy a p16^{INK4} fokozott termelődése a fej-nyaki tumorokban az esetek mintegy 80%-ában összefüggésben áll a HPV-pozitivitással, így felhasználható ún. helyettesítő (surrogate) markerként a vírus indukálta daganatok kimutatására.

Ki67

A Ki67 fehérje fiziológias funkciója nem teljesen tisztázott. Ismert viszont, hogy csak és kizárólag a proliferáló sejtekben termelődik (jelen van a G1, S, G2 és M fázisban, de hiányzik a G0 fázisban), ebből kifolyólag felhasználható, mint proliferációs marker.

p53

A p53 legfontosabb funkciója annak megakadályozása, hogy a kijávitatlan génhibákat a sejtek az utódsejteknek továbbadják - ezért nevezik a p53-at a genom őrzőjének. Az alkoholfogyasztás, illetve dohányzás asszociált fej-nyaki daganatokban igen gyakori a p53 funkciójának génmutáció okozta kiesése. Egyes vizsgálatok alapján fokozott termelődése rossz prognózissal társul fej-nyaki daganatokban.

EGFR

Az EGFR egy transzmembrán fehérje, amit fiziológiásan az EGF (Epidermal Growth Factor) vagy a TGF (Transforming Growth Factor) aktivál. Normális működése során részt vesz a sejtproliferációban, differenciálódásban és a migrációban. A daganatsejtekben azonban ez a fehérje szerepet játszik a kóros proliferációban, az apoptózis gátlásában és a metasztázis-képzésben is.

Connexin 43

A connexinek a gap junctionok (réskapcsolat) alkotásában részt vevő strukturális fehérjék. Ezeknek a réskapcsolatoknak a szerepe az intercelluláris kommunikációban van azáltal, hogy lehetővé teszik ionok, illetve kis molekulák transzmisszióját. Jelenleg 21 connexin izoforma ismert, amelyek mind méretükben, mind töltés-specifitásukban különböznek. Ismert, hogy a fehérje expressziója emlő tumorban és vesesejtes rákban csökkent, továbbá az, hogy a csökkent termelődés egyes tumorok esetében rosszabb prognózissal társul.

Foszfatidil-inozitol 3-kináz (PI3K)

A PI3K/Akt/mTOR kaszkád az egyik leggyakrabban károsodott útvonal humán tumorokban. A kaszkád első tagjának mutációi gyakoriak emlő, ill. colorectalis tumorokban, míg kópiaszám-eltérései gyakran fordulnak elő cervix és tüdő daganatokban.

c-MET

A c-MET egy tirozin-kináz aktivitással rendelkező receptor, amelynek ligandja a HGF (hepatocita növekedési faktor). A fehérje szerepet játszik az EMT-ben (epithelialis-mesenchimalis tranzíció), a proliferációban, migrációban továbbá az invázióban. Fokozott termelődése gyakori laphámrákokban, és gyakran rossz prognózissal társul.

Célkitűzések

Mind az irodalmi adatokból, mind saját klinikai tapasztalatunk során azt láthatjuk, hogy ugyanazon régióból kiinduló, azonos stádiumú fej-nyaki daganatok között jelentős különbségek lehetnek mind a túlélés, mind a terápiára adott válasz tekintetében. Kutatásunk célja volt olyan prognosztikai markerek azonosítása, amelyek alapján megítélhető a tumor agresszivitása, és segítséget nyújthat a megfelelő terápia kiválasztásában.

1. Annak vizsgálata, hogy biomarker-expressziós szempontból egységesnek tekinthetők-e a fej-nyaki daganatok;
2. A Ki67 fehérje és a túlélés, illetve a betegség progressziója közötti összefüggés vizsgálata;
3. A foszfatidil-inozitol 3-kináz (PI3K), illetve a hepatocita növekedési faktor-receptor (c-MET) citogenetikai eltérései összefüggenek-e a daganatos betegség stádiumával;
4. A connexin 43 (Cx43) fehérje expressziójának vizsgálata fej-nyaki daganatokban.

Módszerek

Beteganyag

A kutatás során a Jahn Ferenc Dél-pesti Kórház fül-orr-gégészeti osztályán, 2000 és 2008 között, fej-nyaki laphámrák miatt kezelt betegek tumormintáit használtuk fel. Két kohorszot vizsgáltunk, az egyikben a betegek sebészi, ill. irradiációs kezelésben részesültek, számuk 226 volt. A másik kohorszban 90 beteg szerepelt, az ő esetükben a primer terápia irradiációs kezelés volt.

Szövetteni feldolgozás

A betegek mintáiból ún. TMA (Tissue Microarray – szöveti mikrochip) blokkokat készítettünk. Ezt követően elvégeztük az immunhisztokémiai festéseket a fent részletezett markerekkel, illetve a PI3K és c-MET amplifikáció/poliszómia vizsgálatára a fluorescens in situ hibridizációs (FISH) reakciókat.

A metszeteket ezt követően digitalizáltuk.

Szövetteni kiértékelés, statisztikai feldolgozás

A szövetteni kiértékelés számítógépen, a Panoramic Viewer alkalmazással történt (3DHISTECH). A kiértékelést 3 független elemző végezte. Az immunhisztokémiai kiértékelésnél a tumorsejtek festődési aránya alapján, 4-fokozatú skálán osztályoztuk a metszeteket: I: 0-5%; II: 6-20%; III: 21-60%; IV: 61-100%. A kiértékelést követően az eredményeket dichotomizáltuk. FISH esetében egy módosított Cappuzzo-féle rendszert használtunk, a 2, 3, illetve 4 és afeletti géntartalmat valamint a gén/kromoszóma arányt

regisztráltuk. Ezek alapján különítettünk el diszómias, triszómias, poliszómias mintákat, valamint amplifikációt.

A statisztikai analízis során Pearson-féle khi-négyszet próbát, illetve Fischer-féle egzakt tesztet használtunk, a túlélési analízisekhez Kaplan-Meier analízist log-rank teszttel, valamint Cox-féle regressziót végeztünk. Szignifikancia szintnek a 0,05-ös értéket tekintettük.

Eredmények

1. Annak vizsgálata, hogy biomarker-expressziós szempontból egységesnek tekinthetők-e a fej-nyaki daganatok

A vizsgált markerek közül a Ki67, valamint az EGFR mutatott szignifikáns összefüggést a lokalizációval.

A hypopharynx tumorok 92,9%-a, a supraglotticus daganatok 85,4%-a, a transglotticus daganatok 76,5%-a, az oropharyngealis rákok 75,4%-a, a szájüregi daganatok 58,3%-a, míg a glotticus neopláziák 38,5%-a volt Ki67-pozitív ($P < 0,001$).

Az EGFR esetében a százalékos megoszlások a következők voltak: szájüreg - 100%, supraglotticus gége - 95,1%, hypopharynx - 88,1%, oropharynx - 78,3%, transzglottikus tumorok - 76,5%, míg a glotticus régió tumorai esetében 71,1% ($P = 0,023$).

2. A Ki67 fehérje és a túlélés, illetve a betegség progressziója közötti összefüggés vizsgálata

Szignifikáns összefüggést találtunk a Ki67 fehérje expressziója és a betegek túlélése között: a Ki67-pozitív tumoral rendelkező betegek túlélése rosszabb a Ki67-negatív tumoros betegekéhez képest (medián túlélés: 20 vs. 27 hónap; HR: 1,619; 95%CI: 1,050-2,498; $P = 0,029$). A betegség stádiuma és a Ki67-expresszió közötti kapcsolat vizsgálatakor azt találtuk, hogy a Ki67-pozitivitás nagyobb arányban fordult elő az előrehaladott (T3-4) stádiumban ($P < 0,001$), valamint a primer tumor Ki67-pozitivitása magasabb nyaki nodális státusszal társult ($P = 0,007$).

3. A foszfatidil-inozitol 3-kináz (PI3K), illetve a hepatocita növekedési faktor-receptor (c-MET) citogenetikai eltérései összefüggenek-e a daganatos betegség stádiumával

Az említett gének citogenetikai eltérései, illetve a fej-nyaki daganatos betegség stádiuma közötti összefüggés vizsgálatok azt találtuk, hogy a PIK3CA (a PI3K génjének katalitikus alegysége) emelkedett kópiaszáma (amplifikáció, ill. magas fokú poliszómia) szignifikáns mértékben magasabb arányú volt az előrehaladott T-stádiumban lévő betegeknél ($P=0,008$). Nem találtunk statisztikailag szignifikáns összefüggést a c-MET, illetve a daganatos betegség stádiuma között.

4. A connexin 43 (Cx43) fehérje expressziójának vizsgálata fej-nyaki daganatokban

Erős pozitív összefüggést találtunk a betegek betegség-specifikus túlélése és a fehérje expressziója között: A Cx43-pozitív tumorok szignifikánsan jobb prognózissal társultak (HR: 0,509; 95% CI: 0,315 – 0,822; $P=0,006$). A medián túlélés a Cx43-pozitív csoportban 15 hónap volt, míg 5 hónap a Cx43-negatív csoportban (log-rank $P=0,004$). Szignifikáns összefüggést találtunk továbbá a Cx43 és a p53 fehérje között: a fokozott p53 expresszió magas connexin 43 szinttel társult ($P=0,036$).

Következtetések

1. A fej-nyaki rákok biomarker-expressziós profiljának vizsgálatakor azt találtuk, hogy habár szövettanilag hasonló megjelenésűek ezek a daganatok, fehérje-expressziós szempontból nem tekinthetők egységes entitásnak. A Ki67 proliferációs marker fokozott termelődése szignifikánsan magasabb arányban található meg az algarat daganatainál, míg jóval alacsonyabb arányban a glottikus tumorokban. Ehhez hasonlóan az epidermális növekedési faktor receptor (EGFR) 100%-ban pozitív festődést mutatott szájüregi daganatokban, míg legalacsonyabb arányban a glottikus daganatokban volt kimutatható.

2. A Ki67 fehérje prognosztikai szerepének vizsgálatakor szignifikáns összefüggést fedeztünk fel a fehérje fokozott termelődése és a betegek túlélése között: a magasabb Ki67-szintet mutató tumorok prognózisa rosszabb, mint az alacsony Ki67-szintű tumoroké. Megfigyeltük továbbá, hogy a primer tumor magasabb Ki67 szintje magasabb T-stádiummal, valamint előrehaladottabb nyaki nyirokcsomó (N) státussal társul.

Figyelembe véve a tényt, hogy a fej-nyaki rákok közül a hypopharynx tumorai járnak a legrosszabb prognózissal, míg a glottikus daganatok a legjobb túlélési mutatókkal, felmerül, hogy e jelenség hátterében a hypopharynx tumorok magasabb proliferációs aktivitása (ill. Ki67-pozitivitása)

3. A foszfatidil-inozitol 3-kináz (PI3K), illetve hepatocita növekedési faktor receptor (c-MET) citogenetikai eltérései, valamint a betegség stádiuma közötti összefüggés vizsgálatakor azt az eredményt kaptuk, hogy a PI3K esetében az emelkedett gének számú előrehaladott T-stádiummal párosult. Nem találtunk szignifikáns összefüggést a cMET és a betegség stádiuma között.

4. A connexin 43 fehérje fej-nyaki tumorokban betöltött szerepének vizsgálatakor a következő eredmények mutatkoztak: a fehérje expressziójának csökkenése szignifikáns mértékben rontja a betegség prognózisát. Érdekes megfigyelés továbbá, hogy a Cx43-pozitív (tehát normál expressziójú) daganatok esetében szignifikáns mértékben magasabb arányú volt a káros p53-expresszió. Ez alapján arra a következtetésre jutottunk, hogy a Cx43-expresszió zavara elsősorban nem a mutáns p53 által dominált daganatokban fordul elő.

Saját publikációk jegyzéke:

A disszertációban felhasznált publikációk

Danos K, Brauswetter D, Birtalan E, Pato A, Bencsik G, Krenacs T, Petak I, Tamas L

The Potential Prognostic Value of Connexin 43 Expression in Head and Neck Squamous Cell Carcinomas

APPLIED IMMUNOHISTOCHEMISTRY & MOLECULAR

MORPHOLOGY In press: p. In press. (2015)

DOI: 10.1097/PAI.0000000000000212

Szentkuti G, **Danos K**, Brauswetter D, Kiszner G, Krenacs T, Csako L, Repassy G, Tamas L

Correlations Between Prognosis and Regional Biomarker Profiles in Head and Neck Squamous Cell Carcinomas.

PATHOLOGY AND ONCOLOGY RESEARCH 21:(3) pp. 643-650. (2015)

DOI: 10.1007/s12253-014-9869-4

A témához kapcsolódó, de a disszertációban fel nem használt publikációk:

Szentkuti G, Brauswetter D, **Danos K**, Birtalan E, Tamas L

A fej-nyaki daganatok magas incidenciájának és mortalitásának okai hazánkban.

OTORHINOLARYNGOLOGIA HUNGARICA 60:(3) pp. 77-80. (2014)

Tamas L, Szentkuti G, Eros M, **Danos K**, Brauswetter D, Szende B, Zsakovics I, Krenacs T

Differential Biomarker Expression in Head and Neck Cancer Correlates with Anatomical Localization

PATHOLOGY AND ONCOLOGY RESEARCH 17:(3) pp. 721-727. (2011)

DOI: 10.1007/s12253-011-9376-9